

Туренко Віталій Едуардович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0000-0003-0572-9119>

vitali_turenko@ukr.net

ЧИ БУВ ПІФАГОР ПОЛІТИКОМ? (історико-філософська спроба переосмислення)

Резюме

У статті на основі найновіших фундаментальних досліджень з піфагорійської проблематики, а також залученням оригінальних джерел давньогрецьких та давньоримських істориків, філософів та ораторів аналізуються ключові аспекти діяльності Піфагора як політичного мислителя та громадського діяча. Виявлено, що саме питання про місце народження філософа стало центром уваги імперської пропаганди у Стародавньому Римі. Доведено, що сам Піфагор не мав прямого відношення до політичної діяльності, хоча його філософські переконання, переважно про розуміння ідеальної форми правління, роль та значення законів, мали вплив на соціальне життя в Іонії і Західній Греції. Доведено, що успішність його виступів на території сучасної Італії пов'язана з тим, що в Кротоні, як і в інших сусідніх містах, був «попит» на нові політичні трансформації та зміни. Щоправда, кардинальні зміни не відбувались, але послідовники Піфагора опинилися у владних структурах різних міст, що спричинювалось переслідуванням його учнів. Обґрунтовано, що достовірно яких саме політико-правових переконань притримувався засновник ранньої грецької філософської традиції невідомо, однак очевидно, що він справив потужний вплив на розвиток філософської сфери і теоретично, і практично. Піфагор напрацював достатній псевдоєпіграфічний корпус робіт, положення з яких використовували послідовники цієї школи, деякі зустрічаються у платонівських політико-правових трактатах. Окремі ідеї лягли в основу вчення про платонівську державу — Платонополіс. Розкрито було також, що окрім політичної діяльності, Піфагор здійснив вплив на філософсько-правничу думку античності, що підтверджується наявністю цілою низки його законів, а також праць, присвячених юридичній проблематиці, які традиційно приписуються його послідовникам.

Ключові слова: Піфагор, політична діяльність, рання грецька політична філософія, піфагорійська школа, піфагорійські трактати.

Вступ

Піфагор відомий щонайперше як давньогрецький мислитель, математик і теоретик музики. В історії філософської науки особлива увага політичній діяльності Піфагора і його послідовників почала приділятися лише з 1830 р., коли монографія А. Кріше чітко окреслила політичний характер піфагорійських спільнот: «Сфера діяльності товариства була суто політичною, не лише для відновлення втраченої влади аристократів, але для її посилення» [1, с. 101]. На нашу думку, проблема політичної участі піфагорійців торкається багатьох питань: не лише труднощів у розплутуванні складних взаємозв'язків між попередніми та пізнішими джерелами, а також проблем, викликаних непевною хронологією панування (і подальшої поразки) піфагорійців у Великій Греції та через невизначеність щодо впливу Піфагора на форму цієї політичної діяльності, але також, можливо, питань щодо теоретичних труднощів, виявлених коментаторами у формулюванні взаємозв'язку між філософією та політикою, які, починаючи з Аристотеля, стали розглядатися як недоречні.

Фундаментальна праця А. Делатта (1922) «Студії з піфагорійської політики» (фр. *Essai sur la politique pythagoricienne*) представляє герменевтичний спосіб дослідження джерел піфагорійської політичної діяльності, що змушує науковця визнати правдоподібність успішної політичної діяльності в Кротоні найдавнішими піфагорійцями. Західний вчений посилається на свідчення, які описують переплетення цієї діяльності з основними напрямками філософської думки до наступного періоду, особливо IV ст. до н. е., століття Архіта та Арістоксена. До цього часу, стверджує французький антикознавець, перші піфагорійські койнонії прагнули, так би мовити, «внутрішнього миру», утримуючись від реформаторської діяльності або взагалі від серйозної участі в політичних інституціях своїх міст: «Спільнота прагнула лише внутрішнього миру, який забезпечить його власний спокій і збереже існуючі установи, хранителем яких він став» [2, с. 21].

Вважаємо за потрібне дослідити політичну діяльність Піфагора та його концепції, адже навіть походження та місце народження ще з давніх часів і досі є предметом сперечань та політичної заангажованості.

Методи дослідження

Ключовими методами представленого дослідження слугували доксографічний, раціональної реконструкції та дослідження рецепцій античності (англ. *classical reception studies*). Доксографічний допоміг виявити свідчення про діяльність Піфагора у тих чи інших міркуваннях та працях пізніших античних авторів. Застосування раціональної реконструкції допомогло виявити імпліцитні ідеї та думки давньогрецького філософа щодо політико-правової проблематики. Нарешті, метод дослідження ре-

цещій античності допоміг виявити особливості репрезентації Піфагора в давньогрецькій та давньоримській літературі.

Результати досліджень

Більшість дослідників каже, що походив він з Іонії, з острова Самоса. Проте італійське привласнення піфагореїзму починається ще з римських часів. З огляду на двозначність терміна «італійська філософія» та використовуючи варіацію легенд про Піфагора, згідно з якими він був сином тіренця, тобто етруском, Піфагор вважався одним із предків римської політично-філософської думки. Саме тому самоський філософ: — потрапляє до списків римських громадян [Plin, Hist. Nat. XXXIV 26]; — вважається вчителем царя-священника Нуми Помпілія [Plut. Numa 8].

У процесі розвіювання анахронічної помилки про те, що Піфагор був вчителем Нуми, Цицерон підтверджує патріотичну традицію, з якої він походить: [Tusc. disp. IV 1–2]:

«Quin etiam arbitror propter Pythagoreorum admirationem Numam quoque regem Pythagoreum a posterioribus existimatum. Nam cum Pythagorae disciplinam et instituta cognoscerent regisque eius aequitatem et sapientiam a maioribus suis accepissent, aetates autem et tempora ignorarent propter vetustatem, eum, qui sapientia excelleret, Pythagorae auditorem crediderunt fuisse». «Я вважаю, що через його захоплення піфагорійцями, цар Нума теж був ідентифікований нащадками як піфагорійський. Оскільки, вони знали про вчення і правила Піфагора і дізналися від своїх предків про справедливість і мудрість цього царя, але з плином часу вони не знали про життя тих людей і часи, коли вони жили, вони вірили, що цар, який відрізнявся мудрістю, був учнем Піфагора».

На сторінках кількох Цицеронівських трактатів піфагорійці — «наші близькі співгромадяни, їх тоді називали італійськими філософами» [Cato Maior XXI. 78], стали центральним розділом у славетній історії Риму [Tusc. Disput. IV]. Знаменитий уривок Овідія «Метаморфоз» [XV. 1–447], а також один з фрагментів «Нуми» Плутарха [I. 8 і 11] підтверджує зв'язок між Нумою та Піфагором, закріплюючи попередню традицію римської родини Піфагора і його «італійськість».

Латинська філософсько-богословська література доби Середньовіччя, незважаючи на відсутність доступу до «Житій» Діогена Лаерція, Порфірія та Ямвліха, серед інших менш важливих джерел, зберігала живими традиції Піфагора. Амвросій знову цитує піфагорійські вислови та кілька сентенцій [PL 15: col. 1275], а Августин у своїх ранніх роботах часто прихильно посилається на Піфагора та піфагорійську філософію [Acad., PL 32: col. 954; Retr., PL 32: 58–9].

З огляду на усталену традицію походження раннього грецького мислителя, припускаємо: він був проти місцевої тиранії на о. Самос, про що зокрема пише Порфірій [Vit. Pyth]:

«...Ἀντιφῶν δ' ἐν τῷ περὶ τοῦ βίου τῶν ἐν ἀρετῇ πρωτευσάντων καὶ τὴν καρτερίαν αὐτοῦ [7.10] τὴν ἐν Αἰγύπτῳ διηγεῖται λέγων τὸν Πυθαγόραν ἀποδεξάμενον τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων τὴν ἀγωγὴν σπουδάσαντά τε μετασχεῖν ταύτης δεηθῆναι Πολυκράτους τοῦ τυράννου γράψαι πρὸς Ἄμασιν τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, φίλον ὄντα καὶ ξένον, ἵνα κοινωνήσῃ τῆς [7.15] τῶν προειρημένων παιδείας, ἀφικόμενον δὲ πρὸς Ἄμασιν λαβεῖν γράμματα πρὸς τοὺς ἱερέας καὶ συμμιξάντα τοῖς Ἡλιοπολίταις ἐκπεμφθῆναι μὲν εἰς Μέμφιν ὡς πρὸς πρεσβυτέρους, τῇ γ' ἀληθείᾳ σκηπτομένων τῶν Ἡλιοπολιτῶν τὰ τοιαῦτα, ἐκ δὲ Μέμφεως κατὰ τὴν [8.1] ὁμοίαν σκῆψιν πρὸς Διοσπολίτας ἐλθεῖν...ἐπανελθόντα δ' εἰς τὴν Ἰωνίαν κατασκευάσαι ἐν τῇ πατρίδι διδασκαλεῖον τὸ Πυθαγόρου καλούμενον ἔτι καὶ νῦν ἡμικύκλιον, ἐν ᾧ Σάμιοι περὶ τῶν κοινῶν συνιόντες [9.5] βουλευόνται. ἔξω δὲ τῆς πόλεως ἄντρον οἰκεῖον τῆς ἑαυτοῦ φιλοσοφίας ποιήσαντα, ἐν τούτῳ τὰ πολλὰ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς διατρίβειν συνόντα ὀλίγοις τῶν ἐταίρων. γεγονόςτα δ' ἐτῶν τεσσαράκοντα, φησὶν ὁ Ἀριστόξενος, καὶ ὄρωντα τὴν τοῦ Πολυκράτους τυραν [9.10] νῖδα συντονωτέραν οὔσαν ὥστε καλῶς ἔχειν ἐλευθέρῳ ἀνδρὶ τὴν ἐπιστατεῖαν τε καὶ δεσποτεῖαν ὑπομένειν, [10.1] οὕτως δὴ τὴν εἰς Ἰταλίαν ἄπαρσιν ποιήσασθαι».

«Антифонт у книзі “Про життя чоловіків, що відрізнялися чеснотою” розповідає, яку витривалість висловив Піфагор у Єгипті. Піфагор почув, як добре в Єгипті виховують жерців, і захотів сам отримати таке виховання; він упросив тирана Полікрата написати єгипетському царю Амасія, своєму другові, щоб той допустив Піфагора до цього навчання. Приїхавши до Амасія, він отримав від нього лист до жерців; побувавши в Геліополі, відправився в Мемфіс, нібито до найстаріших жерців; але, побачивши, що насправді і тут те саме, що і в Геліополі, з Мемфіса він таким же чином пустився в Діосполь.... Повернувшись в Іонію, він влаштував у себе на батьківщині училище; воно досі називається Піфагорова огорожа, і самосці там збираються на поради стосовно громадських справ. А за містом він пристосував для занять філософією одну печеру і проводив там майже всі свої дні і ночі, розмовляючи з друзями. Але в сорок років (за словами Арістоксена) він побачив, що тиранія Полікрата занадто сувора, щоб вільна людина могла виносити таку деспотичну владу; і тоді він зібрався і вирушив до Італії».

«Також помічаємо його вплив на тирана Полікрата. Постає питання, чому так могло трапитися. Існує декілька версій щодо цього:

1) за словами Ямвліха, Піфагор вирішив, що на чужині він досягне більших успіхів у поширенні свого вчення [Iambl. Vit. Pyth. 6];

2) Г. Берве вважає, що Піфагор був вигнаний як представник аристократії, з якою боровся Полікрат [3, с. 138–139];

3) Л. Жмудь підкреслює, що при бажанні Піфагор міг би знайти місце при дворі Полікрата. Самосський тиран був покровителем талантів: при його дворі жили поети Івік і Анакреонт, лікар Демокед, архітектор Евпалін. Піфагор відплив із Самоса через кілька років після приходу до влади Полікрата. Можливо, політичні амбіції та особливості вчення Піфагора йому виявилися до вподоби [4, с. 18].

Ми схилиємося до версії Ямвліха, оскільки мислитель досить багато подорожував, а відтак гадав, що в тій чи іншій місцевості його вчення отримає багато прихильників. Крім того, згідно зі свідченнями Діогена Лаерція, сам Піфагор є автором книг:

1) «Про виховання»;

2) «Про державу»;

3) «Про природу» [VIII 7].

Прибувши на південь Італії, до м. Кротон, Піфагор заснував школу, яка стала не просто філософською, але й такою, що здійснювала політичний вплив на життя цього міста. Постає питання, чому саме так усе відбулося? Спробуємо окреслити політичну ситуацію міста, коли туди прибув Піфагор. Вважається, що він приїхав до Кротона невдовзі після того, як це місто було знищене локрійцями у битві біля р. Сагра (бл. 530 р. до н. е.). Так, давньоримський історик Марк Юніан Юстин припускає, що Піфагор відроджує моральний дух кротонців: «Після цієї поразки жителі Кротона зовсім перестали прагнути до доблесті та залишили всяку турботу про військову справу, оскільки зненавиділи те, за що взялися зовсім невдало, і повністю підпали би під розбещеність, якби не філософ Піфагор...зміцнивши свій розум основами мудрості...Збагачений усіма цими знаннями, він прибув до Кротона і своїм впливом повернув народ, який впав у зніженість, до поміркованості. Щодня вихваляв він чесноту» [Iustinus 20.4.1–2,5–6].

«У порадах, які Піфагор, як кажуть, дав кротонійській еліті, міститься багато того, що залишається вартим уваги до цього дня. Провідною ідеєю, зауважує К. Райдвек, його політичного мислення, здається, була концепція — підтверджена філософією чисел і космологією — $\square\rho\mu\omicron\nu\acute{\alpha}$ серед різних соціальних груп, тобто. д. засоби, за допомогою яких вони можуть «гармонійно» об'єднатися, щоб гарантувати соціальну згуртованість. Це $\square\rho\mu\omicron\nu\acute{\alpha}$ знаходить символічне вираження в пораді, наданій політичному правлячому класу, щоб насамперед звести святилище, присвячене Музам, оскільки дев'ять Муз утворюють однорідне, «гармонійне» тіло

рівних, які досягають між собою ідеальної згоди [Iambl. VPyth. 45]. Тому музи виступають гарантами співзвучності та гармонії всього суцього, а політиків закликає Піфагор наслідувати їхній приклад [5, с. 56].

Тому, крім уваги жінок і дітей, відомо також про молодих людей, які приходили, щоб приєднатися до Піфагора. Приєднання до спільноти, мабуть, зобов'язувало члена до особливого виду дружби, спільного використання особистої власності, таємничості та різних особливих ритуалів або паролів, за допомогою яких члени могли ідентифікувати, хто належав до спільноти, а хто не належав [Porphyr. Vit. Pyth. 20]. Ці деталі майже не пояснюють, як саме відбувалося приєднання до спільноти чи як це могло вплинути на політику в Кротоні або інших містах, де, врешті-решт, вони отримали владу і вплив. Хоча нам видається близькою думка К. Роветт, що «в уявному місті Платона є більше Піфагора, ніж традиційно вважається, — є багато різних висловлювань, зокрема, що друзі мають спільні речі, яке широко засвідчується як Піфагорійське. І цнотливе життя, філософія для жінок, навчання геометрії, гармоніці, обертальній геометрії тощо — свідчать про те, що Платон знав про попередні політичні настанови Піфагора. Можливо, Республіка Платона є однією з наших найперших доказів піфагорійської політики, оскільки вона породжує майже всі наші інші джерела» [6, с. 115]. Античний мислитель у тексті «Держави» підмічає: «Всіх, кому в місті більше десяти років, вони відішлють у село, а інших дітей, захистивши їх від впливу сучасних манер, властивих батькам, виховують на свій лад, в тих законах, які ми розібрали раніше. У такий спосіб найлегше і найшвидше встановиться той державний лад, про який ми говорили, держава розквітне, а народ, у якого він виникне, для себе отримає велику користь» [Resp. 541a].

Політичний вплив «піфагорійської школи» поступово зростав. Школа як інституція (образно висловлюючись — «партія») не перебувала при владі. Певно, мова йде лише про зростання впливу деяких членів спільноти в міських органах влади. Підтвердженням цьому слугують два факти: — по-перше, ми це можемо спостерігати, коли сталася війна між двома містами — Кротоном і Сібарісом. Після того, як у Сібарісі захопив владу тиран Теліс, його противники бігли до Кротона. Кротонська рада під впливом Піфагора відмовила посольству із Сібариса видати втікачів; — по-друге, у наступній війні, як зауважує Порфирій, Кротонське військо під командуванням піфагорійця Мілона бл. 510 р. до н. е. розбило сібаритів. Сібарис був розграбований і майже вщент зруйнований [Vit. Pyth. 9].

Після перемоги Кротон виявився наймогутнішим серед міст на півдні Італії. Інші поліси стали його вимушеними союзниками. Але політична діяльність Піфагора, як і загалом виникнення піфагорійської політики, не була політичним переворотом або революцією. Це схоже на ентузіазм з приводу певних суспільних ідей та ідеалів. Отож нас цікавить питання,

як могло піфагорійське мислення прийти на зміну колишньому підходу уряду? Відомо, що з 2000 послідовників, які приєдналися із дружинами і дітьми після першої мови Піфагора, більшість склали молоді громадяни, а не ті, які служили членами ради. Ідеї Піфагора, в іншому випадку, проникли б вгору, а його погляди і цінності поширилися б на людей, не тільки на багатих, а й на простих громадян, що змінило б вибір правителів щодо внутрішньої політики. Навіть якщо це правда, що спільнота Піфагора була якось залучена до політичної діяльності, невірно припускати, що сам Піфагор був безпосередньо причетний до такої діяльності: «Отже, ми можемо зробити висновок, що політична система з аристократичними тенденціями, які, за словами Тімея, поклали кінець історії суспільства, не народилася з пориву Піфагора і, напевно, була навіть чужою для його стилю реформ» [6, с. 124].

Звісно, А. Делатт визначає ключовим елементом продемократичних, антипіфагорійських заворушень результат не політичного компромісу громади як такої, з її консервативним та аристократичним змістом (мабуть, доречніше розглядати як моральну силу), а ймовірно, з погляду деяких людей, котрі зловживали своїм престижем і згодом затягли його до конфлікту [2, с. 19].

У комплексній піфагорійській системі знання про все важливе місце займає вчення про державу. Воно не формує проєкцію патріархального устрою чи взяття за приклад сім'ї як суспільної інституції в еллінів. Передумовою суспільної та державної організації є етика. Мислитель наголошував, що дружнє ставлення всіх до всіх є підґрунтям суспільного блага: тиранія, несправедливість, користолюбство й випадкові зиски не варті нічого. Як прихильник аристократичної форми правління, філософ зазначав, що нерозумно акцентувати на думці більшості; судити дано небагатьом, лише людям посвяченим і знаючим. У боротьбі за владу треба діяти так, як переможці з бігу: вони не роблять шкоди суперникам, а прагнуть досягти перемоги особисто. Мислитель стверджував, що жива істота (зокрема людина) за своєю природою зухвала й різноманітна у своїх поривах, прихильностях та інших пристрастях. Тому жива істота потребує влади й управління над собою тих, хто вищий за розумом і порядком. Справедливість між людьми існуватиме завдяки почуттю спорідненості з людьми, а відчуження і зневага до неї породжуватиме несправедливість [6, с. 119].

Незважаючи на такі ідеалістичні міркування, роки певного політичного успіху піфагорійців, мабуть, поширювалися лише до початку V ст. до н. е. і охопили велику територію, хоча маємо лише обмежені дані про ці деталі. А от піфагорійські письменники можуть багато чого сказати про припинення впливу цієї школи в регіоні, щоправда, їх свідчення здаються трохи заплутаними.

Є автори, котрі згадують пожежу в будинку Мілона в Кротоні, де в той час зустрічалися впливові піфагорійці. У деяких джерелах говориться, що всі піфагорійські «конференц-зали» у всіх містах з переважанням піфагорійців були спалені [Polyb. 2. 39]. Цікаво, що ніхто з правителів чи громад полісів не осудив переслідування піфагорійців, не став на їх захист, не підтримав їх у тяжку хвилину. Щонайменше, це виглядає дивно, загадково та малозрозуміло. Можливо, вчення Піфагора було передчасне, занадто універсальне й ґрунтовне, а практика піфагорійців як високих інтелектуалів не викликала, крім задрощів і роздратування, навіть порозуміння й поваги. Курс Піфагора на підготовку «аристократів духу», інтелігентів й інтелектуалів, які завдяки своїм розумовим здібностям, знанням, моральності мають право на владу, не подобався в тогочасних еллінських полісах нікому» [6, с. 118].

Тому, можемо припустити, що саме тому загинули провідні особи в усіх містах, і зчинився безлад. Щодо смерті Піфагора роблять різні припущення: — Діоген Лаерцій вважає, що Піфагор помер у цьому випадку (хоча йому відомі варіанти, згідно з якими він не помер) [Diog. Laert VIII 39]; — Ямвліх знає версію Арістоксена, згідно з якою пожежа сталася в Кротоні після того, як Піфагор переїхав (у похилому віці) до Метапонта [Iambl. Vit. Pyth. 248–249]; — Ямвліх також пропонує другу версію від Нікомаха і третю з альтернативною хронологією, яку знайшов у Аполлонія [Iambl. Vit. Pyth. 251–253]. — Плутарх вважає, що підпал стався в Метапонті, а не в Кротоні [De Gen. 583a-c].

Більшість джерел свідчать, що Піфагор не був убитий, але думки різняться з приводу одного факту: він покинув Кротон, тимчасово був відсутній чи був у будинку, а, можливо, і втік. Схоже, що його все-таки там не було, і тільки двом вдалось утекти (хоча є розбіжності в іменах тих, хто вижив).

Спробуємо вивчити пропозиції Піфагора, які викликали супротив серед можновладців як Іонії, так і Західної Греції. У Піфагора зустрічається таке етико-соціальне поняття як «кращі люди» («aristos», або «elite»). На його думку, саме на цих «кращих людях» і тримається весь громадський порядок. Вони необхідні, бо без них суспільство впадає в беззаконня [Diog. Laert. VIII, 50]. Певно, що з нізвідки аристократи з'явитися не можуть. Їх необхідно виховати, а для цього й існують на світі мудреці: виховувати «нову аристократію». «Мудрий і високим розумом обдарований! — закликає Піфагор. — Намагайся, скільки можливо, удосконалити рід людський» [Піфагор, Закони. СХХVIII].

Відомий дослідник античності Є. Трубецької зауважує: «у зв'язку з цими філософськими інтуїціями зароджується нове політичне вчення, вже відмінне від народних поглядів, і тут замість чуттєвих богів панує філософська ідея. Як у космосі всюди панує порядок і гармонія, так і

в людському суспільстві має запанувати гармонія інтересів, єдність у різноманітті. Все в людських відносинах має бути розмірене числом, у всьому має здійснитись художня пропорція. Піфагорійський союз, коло учнів, одnodумців Піфагора, послідовно проводили ці начала у практичному житті. Життя піфагорійців підпорядковується строгому порядку. Цілий день їх розподіляється з найбільшою одноманітністю; час кожного заняття визначається математичною точністю. Головна чеснота піфагорійців полягає у підпорядкуванні суворій дисципліні, у самопожертву особистості заради інтересу суспільного» [7, с. 45].

Зрозуміло, чому Діоген Лаерцій прямо називає учнів Піфагора, які займалися політичною діяльністю в своєму Кротоні, «справжньою аристократією», адже їх правління було дійсно найкращим [Diog. Laert. VIII, 3]. Йдеться, очевидно, не стільки про соціальний статус піфагорійців, скільки про їхнє вміння керувати державою, що змушує нас визнати їх правління мерітократичним, а їх самих зарахувати до кола аристократії духу. Підтвердження цьому ми знаходимо у самого Піфагора, якому з політичної точки зору було все одно, хто стоїть на чолі влади — демократи чи монархісти, — аби в державі діяли закони, засновані на силі розуму [Піфагор, Закони. ССХХІ]. У нас є всі підстави вважати Піфагора прихильником аристократичної форми політичного устрою суспільства, оскільки всі гоніння на піфагорійський орден були саме з боку демократів [8, с. 38–39].

Треба зауважити, що Піфагор був причетним і до правничої сфери. Він, за дорученням общини міста Самос та її органів, удосконалював чинні закони. З метою набуття досвіду, мешкав на острові Крит, де вивчав досконалість законів, розроблених ще легендарним царем Міносом. Також знайомився Піфагор із законодавством Лакедемона (Спарті) та розшукував забуте законодавство на острові Самос. З часом він опанував новий вид мистецтва — законотворче мистецтво [8, с. 154].

Аналіз учення Піфагора про право слід почати з короткої характеристики його бачення сутності «природного закону». В основу будь-якого закону повинна бути покладена ідея справедливості. «Природний закон» встановила сама природа, вказавши людині, яке її чекає покарання у разі його порушення [Піфагор, Закони. СХХХІІ]. Філософ вважає, що законодавець не має права розширювати межі природних законів. На користь домінації природного права над правом цивільним свідчить і наступний фрагмент висловів Піфагора: «Володар народів! Перш ніж видати свої закони, радься з законами безмовними або з внутрішнім народним почуттям. Найкращі закони ті, які склалися без законодавців і які, не будучи писаними, завжди існують» [Піфагор, Закони. СХСVІІ] [9, с. 230].

Тому, можемо стверджувати, що ідеї порядку і гармонії були застосовані до суспільного устрою й державного управління в різних містах. Серед учнів Піфагора вважались найвидатнішими діячами Великої Греції,

знаменитими політиками й державниками. Вони покращили політичну ситуацію на Сицилії та в Італії, запроваджували новели до політичного життя всієї Еллади. Через своїх учнів Піфагор сприяв установленню законності, правопорядку, громадського спокою в полісах, запровадженню нової етики — етики всезагальної любові. Учнями Піфагора були також правителі та люди від влади з «варварських» країн: Левканії, Мессапії, Пікені, Риму, Тірренії, Карфагену тощо.

Висновки

Проаналізувавши загально політико-правничу діяльність та ідеї Піфагора, можемо зробити такі висновки:

1) Сам мислитель не мав прямого відношення до політичної діяльності, хоча його філософські переконання, переважно про розуміння ідеальної форми правління, роль та значення законів, мали вплив на соціальне життя в Іонії і Західній Греції.

2) Успішність його виступів на території сучасної Італії пов'язана з тим, що в Кротоні, як і в інших сусідніх містах, був «попит» на нові політичні трансформації та зміни. Щоправда, кардинальні зміни не відбувались, але послідовники Піфагора опинилися у владних структурах різних міст, що спричинювалось переслідуванням його учнів.

3) Достеменно невідомо, яких саме політико-правових переконань притримувався засновник ранньої грецької філософської традиції, проте очевидно, що він справив потужний вплив на розвиток філософської сфери і теоретично, і практично. Піфагор напрацював достатній псевдоепіграфічний корпус робіт, положення з яких використовували послідовники цієї школи, деякі зустрічаються у платонівських політико-правових трактатах. Окремі ідеї лягли в основу вчення про платонівську державу — Платонополіс.

Список посилань

1. Krische A. B. De societatis a Pythagora in urbe Crotoniatarum scopo politico commentatio. Typis Dieterichianis, Göttingen, 1830. 215 p.
2. Delatte A. Essai sur la politique pythagoricienne. Liège, Paris, 1922. 295 p.
3. Берве Г. Тирани Греции. Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. 640 с.
4. Жмудь Л. Я. Пифагор и его школа. Ленинград: Наука, 2012. 192 с.
5. Riedweg C. Approaching Pythagoras of Samos: Ritual, Natural Philosophy and Politics, On Pythagoreanism, De Gruyter, 2013, pp. 47–62.
6. Rowett K. The Pythagorean Society and Politics, A History of Pythagoreanism, Edited by C. A. Huffman. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, pp. 112–130.
7. Трубецкой Е. Н. История философии права (древняя), Труды по философии права. Санкт Петербург: Издательство РХГИ, 2001. С. 40–286.

8. Виндельбанд В. История древней философии. Киев: Тандем, 1995. 368 с.

9. Карабущенко, П. Л. Политика и право в философско-элитологическом учении Пифагора. Известия вузов. Правоведение. 2016. № 2. С. 220–239.

References

1. Krische, A.B. (1830). De societatis a Pythagora in urbe Crotoniatarum scopo politico commentatio. Typis Dieterichianis, Göttingen, 215 p.

2. Delatte, A. (1922). Essai sur la politique pythagoricienne. Liège, Paris, 295 p.

3. Berve, G. (1997). Tyrants of Greece. Rostov-on-Don: Phoenix, 640 p. [in Russian]

4. Zhmud, L.Ya. (2012). Pythagoras and his school. Leningrad: Nauka. 192 p. [in Russian]

5. Riedweg, C. (2013). Approaching Pythagoras of Samos: Ritual, Natural Philosophy and Politics, On Pythagoreanism, De Gruyter, 47–62.

6. Rowett, K. (2014). The Pythagorean Society and Politics, A History of Pythagoreanism, Edited by C. A. Huffman. Cambridge: Cambridge University Press, 112–130.

7. Trubetskoy, E. H. (2001). History of the philosophy of law (ancient), Works on the philosophy of law. St. Petersburg: RKHGI Publishing House, 40–286. [in Russian]

8. Windelband, V. (1995). History of ancient philosophy. Kyiv: Tandem, 368 p. [in Ukrainian].

9. Karabuschenko, P.L. (2016). Politics and Law in the Philosophical and Elitological Doctrine of Pythagoras, Izvestiya vuzov. Jurisprudence, 2, 220–239. [in Russian].

Vitali Turenko

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0003-0572-9119>

vitali_turenko@ukr.net

WHETHER PYTHAGORAS WAS A POLITICIAN? (a historical-philosophical attempt at rethinking)

The article analyzes the key aspects of Pythagoras' activity as a political thinker and public figure based on the latest fundamental research on Pythagorean issues, as well as using original sources of ancient Greek and ancient Roman historians, philosophers, and orators. It was revealed that the very question of the philosopher's birthplace became the focus of imperial propaganda in Ancient Rome. It is proved that Pythagoras himself was not directly related to political activity, although his philosophical beliefs, mainly about the understanding of the ideal form of government, and the role and meaning of laws, had an impact on social life in Ionia and Western Greece. It has been proven that the success of his speeches on the territory of modern Italy is connected with the fact that in Croton, as in other neighboring cities, there was a «demand» for new political transformations and changes. True, no radical changes took place, but the followers of Pythagoras found themselves in the power structures of various cities, which was caused by the persecution of his students. It is substantiated that it is not known exactly what political and legal beliefs the founder of the early Greek philosophical tradition adhered to, but it is obvious that he had a powerful impact on the development of the philosophical sphere both theoretically and practically. Pythagoras developed a sufficient pseudo-epigraphic corpus of works, the provisions of which were used by the followers of this school, some of which are found in Platonic political and legal treatises. Separate ideas formed the basis of the doctrine of the Platonic state—Platonopolis. It was also revealed that, in addition to political activity, Pythagoras had an influence on the philosophical and legal thought of antiquity, which is confirmed by the presence of a whole series of his laws, as well as works devoted to legal issues, which are traditionally attributed to his followers.

Keywords: Pythagoras, political activity, early Greek political philosophy, Pythagorean school, Pythagorean treatises.

Стаття надійшла до редакції 23.03.22

© Туренко В.Е., 2022